

Юрій Іванович Мойсєєнко,

ад'юнкт кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА ДО ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА КОРДОНІ

Досліджено процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні, а також подано методичні рекомендації, які забезпечують ефективність цього процесу.

Ключові слова: *майбутні офіцери-прикордонники, методичні рекомендації, прикордонне співробітництво на кордоні, професійна підготовка.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. За сучасних умов поживавлення глобалізаційних процесів і впровадження інтеграційних підходів у системі суспільних відносин, що безпосередньо впливає на діяльність Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), зростає значення прикордонного співробітництва на кордоні. А це, у свою чергу, вимагає вдосконалення системи професійної підготовки фахівців у галузі прикордонного співробітництва на кордоні. Така підготовка здійснюється в Національній академії Державної прикордонної служби України (далі – НАДПСУ).

Тому для забезпечення формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні було проведено дослідження та розроблено методичні рекомендації для викладачів з метою формування у майбутніх офіцерів-прикордонників знань, умінь і практичних навичок, необхідних для здійснення прикордонного співробітництва на кордоні, та правильного вибору й якісного застосування методів, прийомів та

інструментів викладачами НАДПСУ, які будуть сприяти цьому процесу. У цьому і полягає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукових праць [1–10] свідчить про те, що проблема методичних рекомендацій та якісної організації підготовки майбутніх фахівців займає важливе місце в педагогічній науці. Проте, підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні потребує розробки методичних рекомендацій для підвищення ефективності цього процесу.

Мета статті – дослідити процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні й окреслити методичні рекомендації, які забезпечують ефективність цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Методичні рекомендації – це вид навчально-методичного забезпечення, в якому даються конкретні поради щодо організації навчально-виховного процесу, навчального заняття, виховного заходу або ж вирішення тієї чи іншої педагогічної проблеми [10]. У нашому випадку Методичні рекомендації щодо формування готовності персоналу прикордонного відомства до прикордонного співробітництва на кордоні (далі – Методичні рекомендації) містять конкретні поради щодо організації навчально-виховного процесу в НАДПСУ з метою якісної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до здійснення заходів прикордонного співробітництва на кордоні в межах виконання службових завдань.

Методичні рекомендації розраховано на викладачів НАДПСУ, які безпосередньо навчають майбутніх офіцерів-прикордонників, офіцерів відділів міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи, які беруть участь у практичній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні під час проходження ними стажування в органах охорони державного кордону.

Метою Методичних рекомендацій є забезпечення ефективності навчально-виховного процесу в НАДПСУ в напрямку підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні. Це означає, що Методичні рекомендації орієнтовано на забезпечення виконання організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

Завданнями Методичних рекомендацій є:

- активізація навчальної роботи майбутніх офіцерів-прикордонників;
- сприяння розвитку творчого ставлення до навчальної діяльності;
- формування вмінь і навичок, необхідних для виконання завдань, пов'язаних із прикордонним співробітництвом на кордоні;
- забезпечення ефективності організації стажування майбутніх офіцерів-прикордонників в органах охорони кордону;
- керування пізнавальною діяльністю майбутніх офіцерів-прикордонників;
- формування мотивації до виконання заходів прикордонного співробітництва;
- ефективне застосування моделі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні;
- забезпечення міжпредметних зв'язків під час навчально-виховного процесу в НАДПСУ.

Крім того, ми можемо окреслити функції Методичних рекомендацій, а саме:

- визначення змісту роботи майбутніх офіцерів-прикордонників щодо опанування програмного матеріалу у галузі прикордонного співробітництва;
- опис технології діяльності викладача НАДПСУ з метою якісної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні;
- окреслення вимог до результатів навчальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Аналіз наукової літератури [1–10], опитування викладачів НАДПСУ, власний педагогічний досвід надали нам можливість виокремити та деталізувати Методичні рекомендації. Зважаючи на той факт, що вони мають бути зручними у використанні, ми виокремили шість груп: рекомендації щодо формування позитивної мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників до виконання службових завдань у галузі прикордонного співробітництва; рекомендації щодо ефективної організації стажування у відділах охорони кордону з метою залучення до здійснення заходів прикордонного співробітництва; рекомендації щодо врахування засад малої дипломатії під час навчально-виховного процесу; рекомендації щодо забезпечення принципу міжпредметних зв'язків під час навчально-виховного процесу; рекомендації щодо організації ефективного моніторингу якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні; рекомендації щодо актуалізації (систематизації) підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні. Детально проаналізуємо кожну групу.

До *першої групи* належать рекомендації, які пов'язані з формуванням позитивної мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників до виконання службових завдань у галузі прикордонного співробітництва. Так, навчальна діяльність – це основна форма активності курсанта, спрямована на зміну самого себе як суб'єкта навчання [4]. Мотив як спонукальна причина окремої дії і сукупність дій є результатом складної взаємодії мотивів – цілей, пізнавального інтересу, соціальних, моральних, практичних мотивів. Мотив виявляється в навчанні у вигляді ставлення майбутнього офіцера-прикордонника до сукупності дій, у результаті яких формується готовність до здійснення заходів прикордонного співробітництва на кордоні. Нами пропонуються такі рекомендації, упровадження яких сприятиме створенню мотиваційних моментів у цьому напрямку:

1. Використовувати різноманітні форми та методи організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід курсанта щодо теми, яка вивчається.

2. Створювати атмосферу зацікавленості кожного курсанта як у власній роботі, так і в роботі всього колективу навчальної групи.

3. Забезпечувати емоційний виклад матеріалу, що є запорукою результативності заняття.

4. Стимулювати майбутніх офіцерів-прикордонників до використання різноманітних способів виконання завдань на занятті та під час самостійної роботи.

5. Заохочувати прагнення майбутніх офіцерів-прикордонників до самостійної роботи, аналізуючи під час заняття різні способи виконання завдання, відзначати і підтримувати всі вияви діяльності, які сприяють досягненню навчальної мети.

6. Створювати педагогічну ситуацію спілкування, що надає можливість кожному курсантові, незалежно від ступеня його готовності, виявляти ініціативу, самостійність та винахідливість у способах виконання завдань майбутньої службової діяльності в галузі прикордонного співробітництва на кордоні.

7. Під час опитування на занятті (виставлення оцінок) аналізувати не лише правильність (неправильність) відповіді, але й її самостійність, а також ураховувати оригінальність, бажання курсанта шукати та знаходити різноманітні способи виконання завдань.

8. Налаштовувати курсанта на ефективний процес пізнання, орієнтувати його на особисту зацікавленість.

9. Використовувати активні методів навчання в умовах раціонального поєднання різних організаційних форм навчання.

10. Застосовувати систематичний і цілеспрямований підхід до формування загальних та специфічних розумових дій і прийомів розумової та навчальної діяльності.

11. Використовувати ефективні методи і прийоми, що стимулюють пізнавальну діяльність курсанта: бесіда, під час якої залучається суб'єктивний

досвід майбутніх офіцерів-прикордонників, наводяться приклади зі службової діяльності під час стажування та служби на кордоні.

12. Формувати внутрішню мотивацію курсанта, що має стійкий, тривалий характер і безпосередньо міститься в матеріалі, який вивчається.

13. Організовувати навчальну взаємодію майбутніх офіцерів-прикордонників та викладачів на основі діяльнісного й особистісно орієнтованого підходу.

14. Організовувати вирішення нових і незвичних завдань, що вимагають інших, раніше курсантам невідомих, способів вирішення службових завдань.

Друга група пов'язана з ефективною організацією стажування майбутніх офіцерів-прикордонників в органах охорони державного кордону та безпосередньо у відділах міжнародного співробітництва і прикордонно-представницької діяльності. Для цього рекомендуємо такі дії.

Стажування – навчання майбутнього офіцера-прикордонника безпосередньо на робочому під керівництвом відповідальної особи після теоретичної підготовки або одночасно з нею з метою практичного опанування спеціальності, адаптації до об'єктів служби, набуття навичок швидкого орієнтування на робочому місці та інших прийомів службової діяльності [6; 9].

Метою стажування є: *для курсанта* – набуття практичного досвіду, необхідного для службової діяльності в галузі прикордонного співробітництва на кордоні; *для органу навчального закладу* – перевірка професійного рівня і службових якостей курсанта, вивчення питання доцільності навчальної програми за результатами стажування; *для органу охорони державного кордону* – аналіз стану готовності майбутнього офіцера-прикордонника до прикордонного співробітництва на кордоні й якості здійснення заходів прикордонного співробітництва на кордоні майбутніми офіцерами відділу міжнародного співробітництва і прикордонно-представницької роботи.

Ми вважаємо, що одним із критеріїв якості підготовки майбутнього офіцера-прикордонника до прикордонного співробітництва на кордоні є наявність у нього практичних навичок для застосування знань у конкретній

ситуації. З цією метою рекомендовано організовувати стажування майбутніх офіцерів-прикордонників в органах охорони державного кордону у відділах міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи. Крім того, рекомендовано:

1. Призначити керівників стажування з числа викладачів НАДПСУ й офіцерів відділу міжнародного співробітництва та прикордонно-представницької роботи.

2. Забезпечити вивчення службової документації відділу міжнародного співробітництва і прикордонно-представницької роботи, здійснювати її аналіз та розробку документів-проектів.

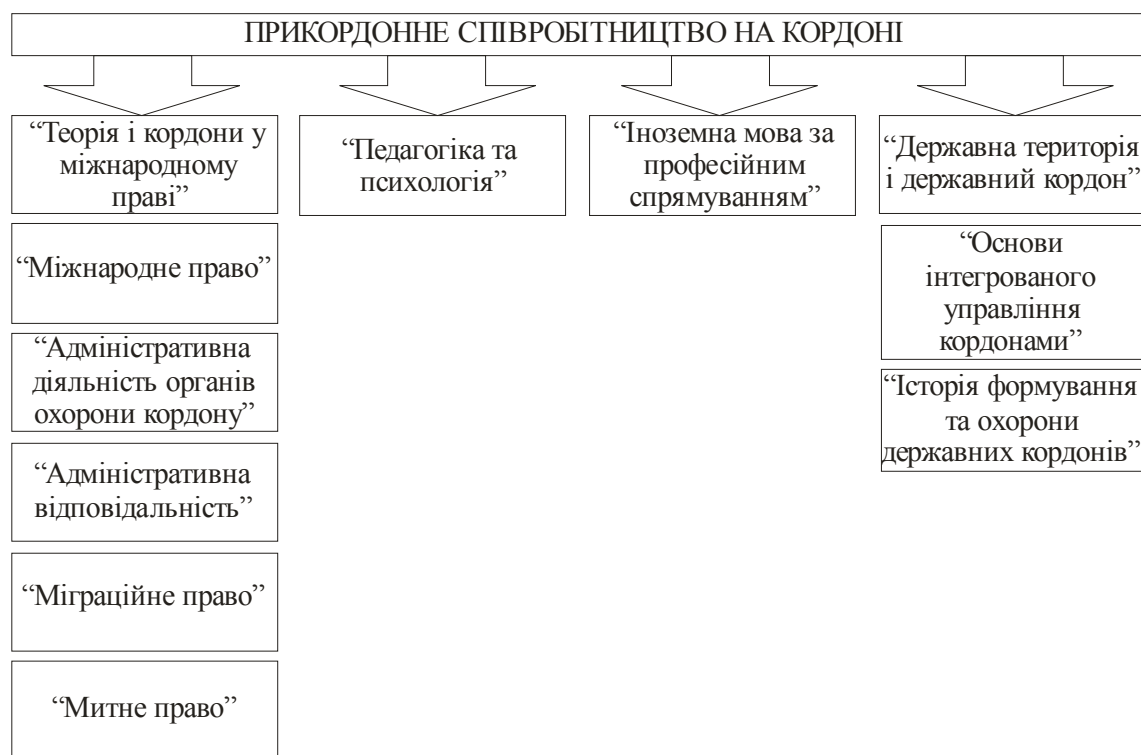
3. Регулярно контролювати діяльність курсанта під час проходження ним стажування щодо правильності виконання службових завдань, здійснювати поточне тестування та підсумковий контроль.

4. Організувати ведення робочого зошита курсанта, який проходить стажування, а також підготовку звіту про проходження стажування у відділі міжнародного співробітництва і прикордонно-представницької роботи.

Третя група Методичних рекомендацій тяжіє до врахування засад малої дипломатії під час підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва.

Так, заходами малої дипломатії є контроль за дотриманням режиму державного кордону; листування з Прикордонними Представниками суміжної держави; прикордонно-представницькі зустрічі; спільні засідання; розслідування прикордонних інцидентів та випадків на державному кордоні; діяльність у надзвичайних ситуаціях. Засади малої дипломатії слід урахувувати як під час практичних занять у процесі навчання в НАДПСУ, так і під час проходження стажування курсантами в органах охорони державного кордону.

Ще *однією групою* Методичних рекомендацій є забезпечення принципу міжпредметних зв'язків. Реалізація принципу міжпредметних зв'язків під час формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва в НАДПСУ подано на рисунку.

Рисунок – Міжпредметні зв’язки під час підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва

Під час викладання цих дисциплін рекомендується враховувати особливості здійснення прикордонного співробітництва на кордоні.

П’ята група Методичних рекомендації спрямована на якісний моніторинг якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

Система моніторингу якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні є вимогою позитивного навчально-виховного процесу в цьому напрямку та спрямована на підвищення рівня знань і навичок у галузі прикордонного співробітництва на кордоні, аналіз стану готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні, прогнозування змін у системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні, виявлення динаміки визначених показників (критеріїв) підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

З метою забезпечення якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні викладачеві НАДПСУ рекомендується:

1. Забезпечити повний, постійний, прозорий та об'єктивний моніторинг якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

2. Використовувати зрозумілі критерії оцінювання.

3. Використовувати різні види, форми і методи контролю для забезпечення його об'єктивності та точності.

4. За можливості використовувати технічні засоби для проведення моніторингу якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

5. Розробити науково-методологічних засад для здійснення моніторингу якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва.

6. Під час контрольних заходів урахувати правильність відповіді на поставлене запитання, розуміння курсантом теоретичного матеріалу і вміння застосовувати знання в практичній діяльності, здатність курсантом логічно та правильно викладати навчальний матеріал у своїх відповідях.

7. Використовувати рейтингову систему оцінювання знань і вмінь, що впроваджується з метою стимулювання й організації систематичної навчальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників. Використовувати тестовий контроль, що означає визначення рівня підготовленості людини в певній галузі знань, психологічного, фізичного і розумового стану, професійної придатності, обдарованості та інших якостей особи за допомогою системи спеціально підготовлених завдань.

8. Наприкінці модуля (теми) проводити модульний контроль. Особливостями модульного контролю є: зацікавленість майбутніх офіцерів-прикордонників в одержанні високої оцінки; посилення мотивації в навчанні, самостійній роботі, самоконтролі і самокорекції знань та вмінь.

9. Підсумки моніторингу і вжитих заходів регулярно обговорювати на засіданнях предметно-методичних комісій кафедр.

Шоста група Методичних рекомендацій стосується актуалізації (систематизації) підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників за допомогою впровадження моделі підготовки до прикордонного співробітництва на кордоні.

Актуалізація – поняття, яке означає оновлення, модернізацію процесу згідно з достовірними на теперішній момент даними. Розроблена й експериментально перевірена модель підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні є можливою за виконання викладачами певних рекомендацій. Серед них:

1. Посилити мотивацію майбутніх офіцерів-прикордонників за умов формування внутрішніх і зовнішніх мотивів (стимулів до навчання та до майбутньої службової діяльності в галузі прикордонного співробітництва).

2. Раціонально використовувати час навчального заняття, інтенсифікувати спілкування майбутніх офіцерів-прикордонників із викладачем і між собою.

3. Організувати використання курсантами нових та ефективних способів і засобів пізнавальної діяльності для активного опанування нових видів діяльності, знань, умінь.

4. Забезпечити відповідність, адекватність організаційних форм засобів навчання його змісту, створення міжпредметних зв'язків для ефективного використання навчального часу та для створення необхідного зв'язку навчального процесу з практикою.

5. Забезпечити науково обґрунтований відбір матеріалу на підставі його логічного аналізу і виокремлення професійно спрямованого змісту, а також розробку ефективних вправ для ефективного засвоєння курсантами навчального матеріалу.

6. Створити сприятливу атмосферу навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, у якому вони, здійснюючи певну пізнавальну діяльність, можуть сформувати та виявити емоційне ставлення до предмета навчання і

майбутньої професійної діяльності в галузі прикордонного співробітництва на кордоні.

7. Розвивати виконання різних навчальних дій самостійності пізнавальних дій та нагромадження досвіду самостійної пізнавальної діяльності.

8. Адаптувати навчальні завдання відповідно до сучасного стану прикордонного співробітництва на кордоні.

9. Розробляти і використовувати імітаційні навчальні завдання, які спрямовані на впровадження положень щодо прикордонного співробітництва на кордоні в навчально-виховний процес.

10. Уживати заходів щодо формування таких якостей майбутніх офіцерів-прикордонників як тренованість, наполегливість, зацікавленість у навчанні, емоційне захоплення, що позитивно впливає на працездатність та подальшу успішну службову діяльність у галузі прикордонного співробітництва.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні вимагає застосування Методичних рекомендацій, які розподіляються на шість груп: рекомендації щодо формування позитивної мотивації майбутніх офіцерів-прикордонників до виконання службових завдань у галузі прикордонного співробітництва, ефективної організації стажування у відділах охорони кордону з метою залучення до здійснення заходів прикордонного співробітництва, урахування засад малої дипломатії під час навчально-виховного процесу, забезпечення принципу міжпредметних зв'язків під час навчально-виховного процесу, організації ефективного моніторингу якості підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні, актуалізації (систематизації) підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У подальшому планується розробити спеціальні завдання для вдосконалення системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до прикордонного співробітництва на кордоні.

Список використаної літератури

1. Галуша, А. В. Міжпредметні зв'язки як чинник оптимізації процесу навчання / А. В. Галуша // Науковий потенціал України 2007 : матеріали Інтернет конференції (27–29 березня 2007 року). – Режим доступу : <http://intkonf.org/galusha-av-mizhpredmetni-zvyazki-yak-chinnik-optimizatsiyi-protsesu-navchannya/>.
2. Збаравська, Л. Ю. Міжпредметні зв'язки як чинники оптимізації процесу навчання курсу фізики в аграрно-технічному навчальному закладі / Л. Ю. Збаравська, С. Б. Слободян // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія “Педагогіка”. – Кам'янець-Подільський, 2012. – № 18. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znprkp_ped/2012_18/r2/p2_4.pdf.
3. Лучанінова, О. Проблема мотивації студентів ВТНЗ до навчально-професійної діяльності / О. Лучанінова, І. Сталь // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (30–31 травня). – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/762>.
4. Мацевко, Т. М. Особливості професійної мотивації майбутніх офіцерів / Т. М. Мацевко // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія : зб. наук. праць ; [голов. ред В. С. Афанасенко]. – Харків, 2009. – № 2 (33). – С. 198–203.
5. Отрошко, Т. В. Впровадження моніторингу якості знань – необхідна вимога сучасної освіти / Т. В. Отрошко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – 2009. – Вип. 55. – С. 234–238.
6. Райко, В. В. Вплив стажування на професійну підготовку курсантів-прикордонників [Електронний ресурс] / В. В. Райко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фак. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2010. – Вип. 4. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_4/10rvvpkr.pdf.
7. Семко, Л. П. Міжпредметні зв'язки на уроках інформатики: їх види і функції / Самойленко Н., Семко Л. // Наукові записки. Серія “Педагогічні науки”. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Вінниченка, 2012. – Вип. 108. Частина 2. – С. 108–113.

8. Стрільченко, Є. В. Забезпечення режиму державного кордону в сучасних умовах / Є. В. Стрільченко // Публічне право : науково-практичний юридичний журнал. – Ужгород, 2011. – № 3. – С. 308–312.

9. Усачик, Н. М. Урахування під час стажування майбутніх офіцерів-прикордонників особливостей нелегальних міграційних процесів у прикордонній смузі / Н. М. Усачик // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія “Педагогічні та психологічні науки” ; [голов. ред. Є. М. Потапчук]. – 2010. – № 56. – С. 139–142.

10. Чайка, В. М. Основи дидактики : навч. посіб. / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 238 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Берестецька Н. В.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2013.

Моисеенко Ю. И. Методические рекомендации по формированию готовности персонала пограничного ведомства к пограничному сотрудничеству на границе

Изучен процесс подготовки будущих офицеров-пограничников к пограничному сотрудничеству на границе, а также представлены методические рекомендации, обеспечивающие эффективность этого процесса.

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, методические рекомендации, пограничное сотрудничество на границе, профессиональная подготовка.*

Moiseienko Y. I. Methodical recommendations for formation of readiness to the personnel of border agency to border cooperation at the border

The process of training of officers-borderguards to border cooperation at the border has been examined; also methodical recommendations ensuring the efficiency of this process have been outlined.

Key words: *future officers-borderguards, methodical recommendations, border cooperation at the border, professional training.*